

telkonna 750-aastasele ajaloolle tõi meie silme ette ajaloolise eliidi, kes kaitses ikka täie jõuga, visalt ja kohkumatult oma privilegeeritud seisundit, kuid oli samas parima arusaamise ja südame-tunnistuse järgi väljas oma maa, Eestimaa eest – püsis muidugi alati oma aja raamis. Privileegid on pöördumatu minevik. Kuid Eestimaa, Eesti on jäänud ja oma elujõudu tõestanud, olles 20. sajandil talunud kõige raskemaid saatuselööke. Meil on põhjust ühiselt pidu pidada. Muidu polekski Eesti riigi ja Eestimaa rüütelkonna esindajad täna siin koos. Mineviku ilustamata, jättes talle ta väärikuse, teened ja süü, õnnetuse ja õnne.”

Rüütelkondade roll on meie ajaloos olnud vaieldamatult suur, selle tähendus ühel või teisel ajalooperioodil vajab tänase päeva seisukohast vaadatuna aga veel tõsist uurimist ja hindamist. Selleks on olemas hiilgav allikaline baas: lisaks Eesti hoidlatele on Balti rüütelkonnad Marburgi kogunud hulgaliselt dokumente, kirjandust ja pildilist materjali. Mitmetelt baltisaksa ja eesti ajaloolastelt on ilmunud arvestatavaid publikatsioone. Tundub, et nii saksa kui ka eesti soost ajaloo-urijad on ühendamas oma jõud, et uurida meie ühist minevikku *sine ira et studio* – see on vajalik eelkõige meie ühise tuleviku nimel.

Peep Pillak

Rootsi Ajaloo Päevad Tartus 27.–29. septembril 2002

Kui Rootsi riigiarhivaar dr. Erik Norberg pöördus 2000. aasta lõpus meie ajaloolaste poole ettepanekuga korraldada Tartus umbes 300–400 Rootsi ajaloolase osavõtul Rootsi-Eesti ühised ajalooapäevad, tundus see mõte esialgu teostamatuna. Muret tegi mitte niivõrd sisuline pool – kahe maa ajaloolaste kontaktid on olnud tihedad – kui võrd Tartu infrastruktuuri nõrkusest tulenevad takistused, s.o., kust leida piisava suurusega auditooriume, kuhu külalised majutada ning kus neid korraga toitlustada. Samuti ei olnud me lähemalt kursis, mida Rootsi ajaloolasi ja ajaloo huvilisi ühendavad iga-aastased Rootsi Ajaloo Päevad endast tegelikult kujutavad. Ometi oli mõte lendu lastud ja käivitunud protsess, mida oli võimatu peatada. 2002. aasta 27.–29. septembril toimusidki Tartus üheksandad Rootsi Ajaloo Päevad, sel korral siis koostöös Eesti ajaloolastega.

Rootsi professionaalseid ajaloolasi, aga ka ajalooõpetajaid, arhivaare, muuseumitöötajaid, ajakirjanikke, kirjastajaid jt. ajaloo huvilisi ühendav liikumine Rootsi Ajaloo Päevad (*De Svenska Historiedagarna*) sai alguse 1993. aastal, kui Stockholmis toimus umbes 900 inimese osavõtul esimene Rootsi ajaloolaste kokkusaamine. Liikumise ideeliseks aluseks ongi soov tihendada ajaloolaste ja ajaloo huviliste vastastikuseid kontakte ning propageerida teadmisi Rootsi ja naabermaade ajaloost. Rootsi Ajaloo Päevad korraldatakse igal aastal erinevas Rootsi ajaloolises keskses. 2001. aastal oldi koos Göteborgis, linnas, mis vaieldamatult on rohkem kui kolmel sajandil juhtinud Skandinaavia poolsaare lõunaosa majandus- ja kultuurielu. Rootsi ajaloolaste soov näha oma kodumaa ajalugu ühenduses naabermaade ajalooga viis nad 1999. aastal Turusse Soomes, kus keskenduti kahe naaberriigi ja -riigi ühisele ajaloole. Samal moel oli Tartu konverentsi peamiseks eesmärgiks Rootsi ja Eesti ajalooliste sidemete vaagimine.

2002. aasta Rootsi Ajaloo Päevade Rootsi-poolse korraldustoimkonna põhipartneriks Eestis

oli Rahvusarhiiv. Ürituse ettevalmistamiseks loodi korraldustoimkond, millesse lisaks Rahvusarhiivile kuulusid esindajad Tartu Ülikoolist, Eesti välisministeeriumist, Eesti Ajaloomuuseumist ja Põhjalaade Ministrite Nõukogu Eesti esindusest. Konverentsi toetas otseselt ka Tartu Ülikooli rektor prof. Jaak Aaviksoo, kes andis meie käsutusse ülikooli aula ja loenguruumid. Kui konverentsi sisulise poole valmistasid ette ajaloolased, siis vormiline ja tehniline pool anti professionaalse konverentsifirma "Hela Programmet Int AB" kätte, mis kahtlemata aitas ürituse sujuvale käigule kaasa.

Suutmata detailselt käsitleda kogu konverentsi (programm on nähtav: www.dsh.se) – kokku peeti peaaegu nelikümmend ettekannet avalistungil, kahel plenaaristungil ja kaheteistkümmes sektsioonis –, saab järgnevalt paratamatult keskenduda ainult nende sektsioonide tööle, milles siinkirjutaja osales.

Rootsi Ajaloo Päevade avamisel 27. septembril esinesid tervitusega nii liikumise president dr. E. Norberg kui ka Tartu Ülikooli rektor professor Jaak Aaviksoo. Viimane keskendus oma pikemas ettekandes ülikooli ajaloo, side-metele naabermaade ja laiemalt maailma teadlaste ning teadusinstituutidega. Esile toodi ka Soome ja Rootsi teadlaste osa meie rahvus-ülikooli algusaastatel. Avaürituse traditsioonilise osana anti üle Clio ajaloo-preemia, 25 000 Rootsi krooni, mille sel aastal pälvis ajaloodoktor Magnus Zetterholm Lundi Ülikoolist kristluse ja judaismi lahknevuste alaste uuringute eest.¹

Konverentsi esimesel tööpäeval peeti ettekandeid neljas sektsioonis: 1) Paganlus ja kristlus: läänemere rahvad ja nende varajane arusaam Euroopast (juhatas Agneta Lundström, ettekandjateks dotsent Nils Blomkvist, dr. Valter Lang, dr. Heiki Valk); 2) Axel Oxenstierna ajastu: Euroopa riigimees ja mõjukas isik Läänemere piirkonnas; 3) Läänemere provintside kultuuri ja filosoofia mõju Rootsi riigis (juhatas Anders Björnsson, ettekandjateks dotsent Anders Hammarlund, Birgit Kibal, prof. em. Helmut Piirimäe); 4) Rootsi ja Eesti noorte ajaloolaste doktorantide ühisseminar, mille raames tutvustati oma uurimisprojekte.

Axel Oxenstierna sektsiooni tööd juhatas dr. E. Norberg. Avaettekande pidas dr. Helmut Backhaus (Stockholm). Ta tutvustas Rootsi Riigiarhiivi viimaste aastate mahukaimat teadusprojekti, mille eesmärgiks on jätkata 1977. aastal katkenud A. Oxenstierna kirjavahetuse ja tööde avaldamist. Sellega seoses on loodud ulatuslik andmebaas riigikantsleri kirjadest, kontrollitud varasemat publikatsiooni ja tehtud ettevalmistusi selle jätkamiseks, nüüd juba elektroonilisel kujul. Dr. Margus Laidre (Tallinn) keskendus oma mõni aasta tagasi välja käidud ideele saja-aastasest sõjast Eestis, mis algas Vene–Liivimaa sõjaga (1558) ja kestis 17. sajandi keskpaiga sõdade lõpuni (1660/61). Alles seejärel saabus neljakümneaastane rahuaeg, mille katkestas Põhjasõda. Prof. em. dr. Aleksander Loit (Uppsala) analüüsis otseselt A. Oxenstierna panust Rootsi ülemereprovintside erinevate eluvaldkondade reguleerimisel. Sektsioonis viimasena esinenud Gunnar Wetterberg (Stockholm) tutvustas peajasjalikult oma käesoleval aastal ilmunud kaheköitelist uurimust kantsler A. Oxenstiernast ja tema ajastust.²

Teine konverentsipäev 28. detsembril algas plenaaristungiga, millel pidas ettekande "Suur põgenemine Eestist Rootsi 1944. aastal" Uppsala ülikooli professor Carl Göran Andrae. Tuginedes nii arhiivimaterjalidele kui ka omaaegsele ajakirjandusele iseloomustas ta esimese suure põgenikelaaine vastuvõtmist Rootsi võimude ja ühiskonna poolt. N.-ö. eesti kogemusele tuginedes hakkas Rootsi alles välja töötama riiklikku põgenikepoliitikat.

Päeva esimese poole sektsioonide arutlusteemadeks olid: 5) Vanad struktuurid *versus* innovaatus: administratiivsed, haridus- ja kirikualased küsimused 16.–18. sajandil; 6) Eesti, Rootsi ja Soome ajalooõpetajate ühisarutelu – Muutuv ühiskond: järjepidevus hariduses; õppekavad ja õpikud ajaloo õpetamisel (juhatas Héléne Edgren, ettekandjateks Sirka Ahonen, Hans Almgren ja Mare Oja); 7) Muusika ja poeetika 19. sajandi poliitilises elus, rahvuste ja rahvusliku identiteedi kujundamisel (juhatas Stefan Bohman, ettekandjateks Kristina Kuusma ja dr. Sirje Olesk); 8) Põllumajandus Eestis ja Rootsis (juhatas dr. Lars Magnusson, ettekandjateks dr. Anu Mai Köll, dr. Mats Morell ja dr. Ülle Tarkiainen).

¹ M. Zetterholm. Synagogue and separation: a social-scientific approach to the formation of Christianity in Antioch. Lund, 2001.

² G. Wetterberg. Kanslern: Axel Oxenstierna i sin tid. D. 1-2, Stockholm, 2002.

Seminari vanade struktuuride vastandumisest innovaatilise mõtlemisega juhatas professor dr. Torkel Jansson Uppsala Ülikoolist. Ettekandjateks olid dr. Ea Jansen, Aivar Põldvee ja dr. Enn Tarvel. Esimene neist rääkis eestlaste rahvuslikust ärkamisest ja rahvuslikust liikumisest 19. sajandil. A. Põldvee keskendus 1688. aastal Eesti- ja Liivimaa talurahvakoolide inspektoriks määratud B. G. Forseliusel ja võrdles tema ametikohta Skånes 1685. aastal loodud unifitseerimisinspektori ametiga. Viimase ülesandeks oli kontrollida ja soodustada skoonelaste rootsistamist. Kui Skånes sai rootsikeelne jumalateenistus ja kirkukirjandus ümberrahvustamise vahendiks, siis Eestis aitas Forseliuse tegevus koolide ja kirikliku rahvahariduse levitamiseks luua pinnast eesti rahvuse sünnile tulevikus. Dr. Enn Tarvel analüüsis läänisuhete muutumist Eesti- ja Liivimaal 16.–17. sajandil. Kui varem jagas maahärra lääne teenistuse eest, siis vaadeldaval perioodil hakkas domineerima läänivalduste ost-müük. Säilis ainult vana vorm, s.o. läänivaldus vajas kuninga kinnitust. Kõige varem hakati lääne ostma ja müüma Taani valdusalustel aladel. Kõige mahajäänum oli Poola, kus olid ülekaalus teenistusläänid.

Ettekandepäeva teine pool algas kõige enam kuulajaid kokku toonud täiskoguistungiga, mis oli pühendatud Eesti viimase aastakümne arengutele seoses märksõnadega “Venemaa”, “Euroopa Liit” ja “NATO”. Istungit juhatas Soome saadik Rootsis Heikki Talvitie ja sõnavõttudega esinesid Rootsi endine peaminister Carl Bildt, Soome diplomaat Jakko Blomberg ja Eesti endine välisminister Toomas-Hendrik Ilves. Ettekandjad analüüsisid oma maa aspektist Eesti poliitilisi võimalusi kaasaegses pidevalt arenevas ja muutavas Euroopas ning maailmas laiemalt. Pärastlõunased sektsioonid peeti teemadel: 9) “Kas ööbikud laulavad veel Tärtus” (juhatas Kjell Peterson, esinesid: Jaan Kaplinski ja Johannes Salminen); 10) Külma sõja aegsed suhted; 11) Meedia ja ajaloolised muutused Läänemere regioonis (juhatas Ernst Klein, esinesid prof. Jan Ekecrantz, prof. Epp Lauk ja prof. Marju Lauristin); 12) Rootsi ja Eesti noored ajaloolased jätkasid oma uurimisprojektide tutvustamist. Külma sõja sektsioonis, mida juhatas prof. Bo Huldt, esines Eesti poolelt magister Indrek Jürjo. Viimane tutvustas oma arhiivuuringutele tuginedes KGB raadiomänge Rootsi ja teiste välisluureteenistustega. Rootsi poolelt sekundeerisid talle näidete ja nägemustega dr. Lars Ericson ja taas kord pikema sõnavõtuga Carl Bildt.

Konverentsi mõlema tööpäeva lõpetas delegaatide koosviibimine. Esimesel öhtul toimus “Vanemuise” kontserdisaalis Tartu linna ja Eesti Rahvusarhiivi vastuvõtt. Teisel öhtul oldi koos Püssirohukeldris. Viimasel koosviibimisel tehti teatavaks ka teise Põhjamaade noorteadlaste autasu saajad. Nendeks osutusid arheoloogid dr. Marika Mägi ja dr. Heiki Valk. Konverentsi kolmandal päeval, 29. septembril, toimusid ekskursioonid. Neist üks kulges prof. em. dr. H. Piirimäe juhtimisel Laiuse kaudu Narva, teine Viljandi kaudu Pärnu ja kolmas Tallinna.

Lõpetuseks tahaks esile tõsta elavat huvi konverentsi vastu. Rootsist ja Soomest oli Tartusse saabunud üle 300 delegaadi. Neile lisandus umbes poolsada eesti ajaloolast. Eriti aktiivselt osalesid eesti ajalooõpetajad. Sellega seoses tekibki küsimus, miks ei võiks eesti ajaloolased samal moel kord aastas mõnes meie ajaloolises keskuses kokku saada ja erinevatel ajaloolistemadel teadmisi vahetada.

Enn Küng